

שערי שלושיו: ספר האגדה
ואגדות ארץ ישראל

א. ספר האגדה ועפעל הכינוס

כפי שלמדנו המדרשים הם היצירה של חז"ל. מדרשים מסוגים שונים נוצרו לאורך עשרות שנים, על ידי חכמים שונים, מתוך בתי מדרש שהתקיימו בכל רחבי העולם היהודי בארץ בבל ועוד. לפני כ-100 שנים נולד ספר חדש שבו כינסו יחד את המדרשים, כדי שיהיה קל לאתר וללמוד אותם. את היוזמה הובילו שניים: חיים נחמן ביאליק ויהושע חנא רבניצקי.

חיים נחמן ביאליק:

גדול המשוררים העברים בזמן המודרני, כותב מסות, מחבר סיפורים, מתרגם ועורך שהשפיע רבות על התרבות היהודית המודרנית. ביאליק נולד בכפר ראדי ליד ז'יטומיר (וולוניה). אביו שבא ממשפחה מלומדת, לא הצליח בעסקיו ולו ולאימו של ביאליק היו אלה נישואים שניים.

שניהם התאלמנו בנישואיהם הקודמים. למרות מצבה הכלכלי הקשה של משפחתו כמה משיריו הטובים ביותר של ביאליק מזכירים ומשבחים את תקופת ילדותו עת שרץ בצל הסודי של היער. שירים אחרים מתארים בדידות והזנחה מצד הוריו.

כאשר ביאליק היה בן שש הוריו עברו לז'יטומיר בחיפוש אחר פרנסה ואביו היה למוזג בסלון בפאתי העיר. זמן קצר לאחר מכן, ב-1880, מת אביו והאלמנה חסרת הכל שלחה

את בנה לסבו שהיה מלא כוונות טובות. במשך עשר שנים הנער המחונן והשובב חיים נחמן ביאליק גודל בידי האדם האדוק הזקן והקשוח שהיה סבו. בהתחלה הוא חונך על ידי מלמדים ב"חדר" המסורתי, אבל אחר כך, מגיל 13 הוא למד בעצמו.

לאחר שקרא כתבה עיתונאית ששכנעה אותו שבישיבת וולוז'ין הוא יוכל הן להמשיך בלימוד התלמוד ולהתחיל ללמוד מדעי הרוח. ביאליק שיכנע את סבו להרשות לו ללמוד שם. אך לימודי בישיבה אפשרו לו רק להשקיע עצמו בלימוד התלמוד והוא רצה ללמוד גם דברים מודרניים.

לבסוף גברה עליו שאיפתו זו והוא החל למשוך עצמו מעולם הלימוד והחל לחיות בעולם השירה.

הוא קרא שירה רוסית וספרות אירופאית. עוד בזמן שהיה בישיבה הצטרף ביאליק לאגודת סטודנטים אורתודוכסית ציונית סודית בשם "נצח ישראל". מטרתה הייתה לשלב לאומיות והשכלה יהודית עם קשר חזק למסורת. בתקופה זו ביאליק היה מושפע מגישתו של אחד העם לרוחניות וציונות.

יהושע חנא רבניצקי:

נולד בי"ד באלול ה'תרי"ט, 13 בספטמבר 1859, אודסה ונפטר בי"א באייר ה'תש"ד, 4 במאי 1944, בתל אביב. היה עיתונאי ומו"ל עברי ממוצא רוסי. יחד עם שלום עליכם כתב ביקורות ספרות, תחת שם העט המשותף "אלדד ומידד". שימש יושב-ראש לשכת ארגון "בני משה" מייסודו של אחד העם. בשנת 1901 ייסד באודסה, יחד עם ביאליק, ש. בן ציון, מאיר דיזנגוף ואלחנן ליב לוינסקי את הוצאת "מוריה" (לימים "דביר"), שמטרתה הייתה להוציא לאור ספרי לימוד בעברית.

בין השנים 1908-1911 ערך עם ביאליק את "ספר האגדה". בשנת 1918 ייסד באודסה עם ביאליק ודרוויאנוב את המאסף לזכרונות, אתנוגרפיה

ופולקלור – "רשומות" – אשר שם לו למטרה לבטא את ההווה והמסורת של כל תפוצות ישראל. בשנת 1921 עלה לארץ ישראל. נפטר בשנת 1944, ונטמן בבית הקברות טרומפלדור לא הרחק משותפיו חיים נחמן ביאליק ושמריהו לוין. על שמו רחובות בפתח תקווה ובתל אביב.

תהליך האיסוף, העריכה והכינוס של האגדות:

ביאליק ורביניצקי החלו בכתיבה בשנת 1903, כשהמטרה הראשונית הייתה לפרסם לקט אגדות בשביל תלמידי בתי הספר. השניים התגוררו באותו בניין, קומה תחת קומה, באודסה שבאוקראינה. הם נהגו להיפגש יום ביום בדירת אחד מהם, וטרחו יחד על ליקוט האגדות. בנוסף, הם תרגמו את האגדות הכתובות בארמית לעברית, סידרו על פי נושאים, וחיברו יחדיו אגדות דומות ממקורות שונים.

עריכת הכרך הראשון נשלמה לאחר שתי שנות עבודה, וביאליק בעצמו טרח במציאת אותיות דפוס נאות, שלפי ניסוחו יהיו: "שמנות ולא כחושות ומוכות שחפת, רעות תואר ודלות מראה". כך תואר התהליך על ידם:

"כל החומר האגדי המרובה, הצבור תליתלים [מונח בערימות] כחורבות היכל עתיק בתלמודים, בברייתות ובמדרשים וכו' [בתוך ספרים שונים]: כל אלפי המאמרים והסיפורים, השיחות והשמועות, הפתגמים והמשלים וכו' המפוזרים כאבני הגיר המנופצות במקומות שונים – כל אלה נתלקטו [לוקטו]... אגדה לאגדה, מאמר למאמר נתנקו [נוקו] ונתנפו [סוננו].... נתחלקו ע"פ ענייניהם ונושאייהם... ולבסוף חזרו ונסדרו שוב לפי עניינים ונושאים על פי שיטה מסוימת ערוכה מראש... שנותנת לקורא את האפשרות לא רק להכיר בדרך מתוקנת [נכונה, ברורה] את פרטי האגדה, אלא גם – מה שחשוב ביותר – לעמוד [להבין] מתוך הפרטים [האגדות הבודדות] על הכלל כולו ולתפוס... את כל עולם האגדה העברית במלוא שיעור קומתו והיקפו...."

אימה:

סבונתם של ביאליק ורביניצקי היתה כרוכה באספר אביס. בתיאור סבונת הסורכים הם עושים שימוש בשני זיאוים: האחד של בית הרוס, והשני של פסולות קסורות לקציר. הנציאו אתוך הנאאר כאן וסערו אנוס נבחרו זיאוים אלה לתיאור תהליך של עריכת ספר.

בסופו של דבר הפכה היוזמה למפעל נרחב שכונה "מפעל הכינוס" אולם בתוך פזורינו, בתוך הגלויות... הרי תגדל דאגתנו, שמא לא נוכל מתוך גלות לשמור לתועלתנו את... אותן היצירות, שנוצרו בלשוננו העברית, המאחדת את האומה כולה, היה להן קצת בטחון של שיוור, מה-שאיין-כן אלה שנכתבו בלשונות הגויים... היצירות האלה אמנם היפרו את המחשבה בעולם הגדול, אבל לנו לא הביאו כל ברכה, לנו נשארו מהן קטעים בודדים, שבריי שברים. במאת-השנים האחרונה התחילו אמנם אצלנו לקבץ את הנדחים האלה והרבו עשות ספרים על כל העצמות היבשות הפזורות בשם "חכמת ישראל". אבל אני הגעתי לידי הדרישה לכינוס-הרוח מתוך ההכרה המלאה, שלא ע"י סרסרות, לא ע"י ספרים כתובים על אודות היצירות האלה נוכל לכנס ולהחיות את רוחנו – אלא ע"י גופי היצירות עצמן; לא ע"י הסברות ותליתלים של פרשנות, אלא ע"י כנוסן וסודורן של עצם היצירות, ע"י זה שהאומה תכיר ותדע אותן פנים-אל-פנים. מתוך הכרה זו הכרתי על הרעיון, שהגיעה שעתה של האומה לשוב אל אותם הדרכים והשבילים שבהם נדדה בכל ימי קיומה ולאסוף את כל הזרעים שפזרה בהם בעבר, בכדי שניציל מהם די מזון רוחני לפרנס את עצמנו בהווה ובעתיד.

למה דווקא אגדות?

"הלומד אגדה מתוך הספר לא במהרה הוא משכח (שוכח)" תלמוד (ירושלמי בר' ח) מהי התשובה על פי התלמוד הירושלמי?

מבנה הספר

הספר מחולק לשני כרכים המכילים 6 חלקים, שכל אחד עוסק בנושא מרכזי משלו. ישנן מהדורות שבהן אוחדו שני הכרכים לכרך אחד.

חלק ראשון - אגדות העוסקות בתקופה שבין בריאת העולם ועד חורבן בית שני.

חלק שני - אגדות על תנאים ואמוראים.

חלק שלישי - עם ישראל ואומות העולם, ארץ ישראל, לשון הקודש, גלות וגאולה, תורה, חכמה, נבואה ושירה, שבתות ומועדים.

חלק רביעי - הקב"ה ומצוות שבין אדם למקום, טוב ורע.

חלק חמישי - חיי האדם, ומצוות שבין אדם לחברו, מידות ודעות, ויחיד וציבור.

חלק שישי - עולם ומלואו, ניחוש ורפואה, משלים ופתגמים.

התאנאות בספר האגדה:

א. **זכנפו בספר האגדה שבכיתתכם.**

ב. **באיזה חלק של הספר תוכלו למצוא אגדה של רבי עקיבא התנא?**

בחרו אגדה של רבי עקיבא והסתיקו אותה

ג. **באיזה חלק של הספר תוכלו למצוא אגדה של ירושלים? בחרו אגדה קצרה**

והסתיקו אותה.

ד. **באיזה חלק של הספר תוכלו למצוא אגדה של חס פורים? בחרו אגדה קצרה**

והסתיקו אותה.

ה. **הסתיקו שלושה פתאים של ארץ ישראל. באיזה חלק של הספר תוכלו**

למצוא אותם?

ועוד תרגיל התמצאות בספר האגדה: את כל התשובות ניתן למצוא באמצעות עיון בתוכן העניינים של ספר האגדה

א. **פתרו את התשבץ ותקבלו טוב עם לארץ ישראל:**

							באיזה עמוד חנוכה ופורים (חלק שלישי)
							מי הדמות הפותחת את פרק ג בחלק הראשון?
							מי ערך את ספר האגדה עם ח"נ ביאליק (שמ)
							מי מופיע אחרי חוה בחלק א פרק ב (בלי הידיעה)
							בחלק השישי בפרק א: מה הנושא הפותח את הפרק?
							איך קוראים למקום הלימוד של חז"ל (עמוד רנ"ו)
							כמה כותרות על אוכל יש בפרק א בחלק החמישי?

ב. ענו על השאלות:

- כמה חלקים יש בספר האזנה?
- כמה פרקים יש בחלק ב'?
- באיזה חלק יש הכי הרבה פרקים? כמה?

ג. כל התשובות הבאות מופיעות בתפכורת הבאה:

- אי מופיע אחרי חוה בחלק הראשון פרק ב'?
- איך נקראת ארץ ישראל בפרק ו בחלק הראשון (סמוך ס"ט)?
- מהו הנושא האחרון בחלק הראשון?
- מהו השם בראשי תיבות שאנו נותנים לכל הזמויות בחלק השני?
- מהו הנושא המרכזי של פרקים א-ב בחלק השלישי?
- איך נקראת הסברית בפרק א בחלק כה?
- בסוף החלק בפרק ט מופיעים מוסדי ישראל. מהו המוסד הראשון?
- מהו הנושא בפרק יא בחלק הרביעי?
- איזה מטעם טוב מופיע בחלק כה בפרק א, בסמוך תקל"א?
- מה הנושא החותם את החלק הרביעי?

ב	א	ד	ד	ו	פ	ת	ר	נ	ב
ל	נ	ו	ה	י	ת	נ	י	ו	י
ד	ב	ג	צ	ש	ר	ח	י	ד	ק
ו	ע	א	ה	ר	ע	ו	ר	ל	ו
א	ש	ל	ג	א	ו	מ	ד	א	ר
ר	י	ג	ק	ל	ד	י	ה	ש	ח
צ	ל	ט	מ	ט	יר	מ	יו	נ	ו
ה	פ	ח	ז	ל	ח	ז	ה	צ	ל
ב	א	פ	ע	ש	ב	ת	ר	ט	י
ח	ל	ט	א	ו	ת	ע	כ	נ	מ
י	ל	י	ח	נ	ק	מ	ע	מ	ינ
ר	ו	ח	נ	ה	ל	כ	ו	צ	ד
ה	ח	ר	י	ק	ו	י	פ	ז	מ
ל	ס	צ	ב	ו	א	ש	נ	ש	ר
ת	י	פ	י	ד	א	ז	ח	ב	ש
ו	ר	ש	ת	ש	ל	ר	נ	נ	ב
פ	י	ע	מ	ט	ר	ת	י	ס	ה
א	ת	ס	ר	ע	ר	ו	ב	ו	ט

ב. אגדות ארץ ישראל

מתרגלים מיומנויות של קריאת מדרשים ואגדות

עד עתה למדנו מדרשים שעסקו בעיקר בשיטות לימוד, בסוגי מדרש, ובשפת הלימוד של חז"ל. ארץ ישראל היתה ביתם של חכמי המשנה, אך עבור חכמי התלמוד הבבלי היא היתה לפעמים רק רעיון או זכרון רחוק. לעיתים, בגלל שלטון זר ועריץ בארץ ישראל. הארץ המיושבת המטופחת והיפה היתה חלום עבור כולם.

את שיטת המדרש יישמו החכמים גם בהתייחסות שלהם לארץ ישראל. בפרקים הבאים נדון בכמה סוגיות שקשורות לארץ ישראל ועם ישראל – בעזרת מדרשי חז"ל ומקורות נוספים

למה ניתנה לעם ישראל דווקא ארץ ישראל?

דרשנים שונים ניסו לענות על השאלה. לפניכם שני מדרשים שונים:

"עמד וימודד ארץ" (חבקוק ג',ו) – א"ר שמעון בן יוחאי:

מדד הקב"ה את כל האומות ולא מצא אומה שהיתה ראויה לקבל את התורה, אלא ישראל. ומדד הקב"ה את כל הדורות ולא מצא דור, שהיה ראוי לקבל את התורה, אלא דור המדבר. מדד הקב"ה את כל ההרים ולא מצא הר שהיה ראוי שתשרה עליו שכינה, אלא הר המוריה. מדד הקב"ה את כל העיירות ולא מצא עיר שראויה שיבנה בית המקדש בה, אלא ירושלים. מדד בכל ההרים ולא מצא הר שתנתן עליו תורה אלא הר סיני.

מדד הקב"ה בכל הארצות ולא מצא ארץ שראויה לינתן לישראל, אלא ארץ ישראל.

[ילקוט שמעוני חבקוק, ג]

ספר האגדה עמ' רפ"א סעיף ג

הכינו מקרא נכסים לאצבה לאמלא. סנו סל השאלות והסכרו בתשובות להכנת המקרא:

- א. מאיכו מילה בפסוק נוזב המזרע כולו?
- ב. מה מטרת תהליך המזיבה המתואר כאן?
- ג. מה סונה המזרע סל השאלה למה בארץ ישראל?
- ד. ס"פ המילים הנבוטות האם "ארץ" כה מקום בלבד? הוכיחו את תשובתכם מתוך המזרע.

מדרש עתיק יותר מצביע על הבחירה בארץ ישראל מסיבה אחרת:

"משחקת בתבל ארצו" (משלי ח', ל"א) זו ארץ ישראל.
ולמה נקרא שמה (של ארץ ישראל) תבל? שהיא מתובלת בכל (מלשון תבלין, כלומר מעורבת בכל) שכל הארצות יש בזו מה שאין בזו, אבל ארץ-ישראל אינה חסרה כלום.
(ספרי, פרשת עקב) ספר האגדה עמ' רפ"ו סעיף ס"ה

- א. מה פירוש האילה "תבל" בימינו?
- ב. תנו צואא לאחוון סל זכרים שיש בארץ ישראל סל אף אונלה הקטן.
- ג. שני האזורים אתייחסיים לארץ ישראל כנבחרת אתוך הטולם כולו.
מה ההבדל בין האזורים?

טוב לבטא! ארץ ישראל – תעודת זהות מדרשית

ארץ ישראל 'הציגה את עצמה' בפני חז"ל בעיקר דרך מה שנכתב עליה. רבים מן החכמים שכתבו עליה מעולם לא היו בה. אחד הכלים שבאמצעותם ניסו החכמים להכיר את הארץ היה דרך השמות הרבים והמגוונים שלה בתנ"ך. הם ראו בכל שם רמז לתכונה או תכונות אחרות של הארץ המיוחדת הזו שבמשך אלפיים שנה נכספו אליה.

שמותיה של ארץ ישראל וייחודה

■ "הארץ"

ארץ ישראל נקראה בתורה בשם "הארץ" סתם, כמו שנאמר: "וכי תבאו אל הארץ ונטעתם", ובעומר: "כי תבאו אל הארץ", ואמרו: אל הארץ המיוחדת.

בנביאים מצינו [מצאנו] מלבד השם כנען אף "ארץ ישראל" בתורת השם המיוחד לארץ. במשנה ובתלמוד ובמדרשות משתמשים כמעט תמיד בשם "ארץ ישראל" או בשם "הארץ". והארצות שמחוץ לארץ ישראל קרויות "חוץ לארץ" או "ארץ העמים". [אנצקלופדיה תלמודית]

וְכִי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ, וְנִטְעַתֶּם כָּל־עֵץ מֵאֲכָל

ויקרא י"ט, 23

כמו תרנגולת זו כשאפרוחיה דקים (צעירים), היא מכנסת אותם תחת כנפיה ומחממת אותם ועודרת (מחפשת עבורם אוכל) לפנייהם, וכשהם גדלים, אם אחד מבקש לבוא אצלה היא מנקרת לו בראשו, כאומרת לו: לך עדור באשפתך.

■ ארץ צבי:

"וְאֶנְכִי אֶמְרָתִי, אִיךָ אֲשִׁיתָךְ בְּבָנִים, וְאֶתְּוֹלָךְ אֶרֶץ חֲמֹדָה, נְחֹלֶת צְבִי צְבָאוֹת גּוֹיִם" (ירמיהו ג', י"ט)

מה בפסוק רואים על כך ש"ארץ צבי" כה כינוי חיובי לארץ ישראל?

למה נמשלה ארץ ישראל לצבי? לומר לך: מה צבי זה קל מכל החיות, אף ארץ ישראל קלה מכל הארצות לבשל פירותיה". מסכת כתובות דף קי"ב עמוד א

איכו תכונה של הצבי אנשים האזרים? איכו תכונה של הארץ צואה לצבי?

המעפילים / לוי קיפניס, חנינא קרצ'בסקי

שנת כתיבה: תרע"ט

אָל ראש הָהָר! אָל ראש הָהָר!
הַדֶּרֶךְ מִי יְחֹסֶם לְפָדוּי שְׂבִי?
מֵעֶבֶר הָר הֵן זֶה מִכְּבָר
רוֹמְזֶת לָנוּ אֶרֶץ צְבִי.

הַעֲפִילוּ! הַעֲפִילוּ!
אָל ראש הָהָר הַעֲפִילוּ!
הַעֲפִילוּ! הַעֲפִילוּ!
אָל ראש הָהָר הַעֲפִילוּ!

אַחִים עֲלוּ! אַחִים עֲלוּ!
לֵב מִי יִרְךָ יַחַת מֵאֶבֶן נֶגֶף?
צַעַד עֲשׂוּ, רְאֵה תִרְאוּ:
אָנוּ פִּי שָׁנִים אֶז נִשְׁגֵּב.

הַעֲפִילוּ! הַעֲפִילוּ!
אָל ראש הָהָר הַעֲפִילוּ!
הַעֲפִילוּ! הַעֲפִילוּ!
אָל ראש הָהָר הַעֲפִילוּ!

יִרְמֹז הַשִּׁיא! יִרְמֹז הַשִּׁיא!
אָחַד נָפֵל. הָאֵין רוּחוֹ חֵי בָנוּ?
הָאֵח, נִמְרִיא לְנוֹף הַצְּבִי,
נַעֲפִיל, הַנְּצַחוֹן אֶתְנוּ.

- א. איכו תכונה של הצבי אנשים סמל הזואר וסמל פיקוד צפון?
- ב. השיר "המעפילים" קורא לטפס אל ראש ההר. אכוס לצסתכס נבחר הכינוי "ארץ צבי" בשיר כה?
- ג. באה שונה ההתייחסות לצבי בשיר המעפילים ובאזרים?

אל ארץ הצבי / תלמה אליגון רוז

בחצי הלילה הם קמו
והיכו בקצה העולם
כבני רשף חשו הרחיקו עוף
להשיב את כבוד האדם

אל ארץ צבי
אל דבש שדותיה
אל הכרמל והמדבר
אל עם אשר לא יחשה
שאת בניו לא יפקיר לזר,
אל ארץ צבי שבהריה
פועמת עיר מדור לדור
אל ארץ אם לטבורה
קשורים בניה בטוב וברע.

בחצי הלילה עוברת
בשדותינו רוח שרב
ערבה אילמת תרכין אז ראש
על אשר עם שחר לא שב

אל ארץ צבי
אל דבש שדותיה
אל הכרמל והמדבר
אל עם אשר לא יחשה
שאת בניו לא יפקיר לזר,
אל ארץ צבי שדמעותיה
נושרות על שדה חמניות
שעצבונה וששונה
הם שתי וערב בבגד יומה.

השיר "אל ארץ הצבי" מתייחס ל"מבצע יונתן":

"מבצע יונתן" נערך על ידי צה"ל
באוגנדה ב-4 ביולי, 1976, במטרה
להציל 105 חטופים יהודים, ישראלים
ואנשי צוות מטוס אייר פרנס,
שנחטפו במהלך טיסתם מישראל
לצרפת. למרות התבצרותם של
החוטפים במדינה עוינת, המבצע
הוכתר בהצלחה וכמעט כל החטופים
חולצו בשלום. במהלך המבצע נהרג
מפקד סיירת מטכ"ל, שהיה מפקד
כוח הפריצה במבצע, יונתן נתניהו,
ובעקבות זאת **נקרא המבצע על שמו.**

א. באה צואים תיאורי הארץ בסני הסירים?

ב. האם הנבי בסיר צואה לצבי באזרח או בסירו של לוי קפניס?

■ אָרֶץ זֵבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ (שמות ג' 17, יג' 5, לג' 3, ובפסוקים רבים נוספים)

לפניכם תמצית סיפור המרגלים בארץ ישראל

המשימה: "ומה הארץ"
 "השמנה הוא אם-רזה"
 "היש-בה עץ אם-אין"
 "והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ"
 "והימים – ימי בכורי ענבים..."
 הביצוע: "ויבאו עד-נחל אשכל"
 "ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד"
 "וישאוהו במוט בשנים"
 "ומן-הרמנים"
 "ומן-התאנים..."
 הדיווח בחזרתם למחנה:
 "ויאמרו באנו אל-הארץ אשר שלחתנו..."
 "וגם זבת חלב ודבש היא"
 "וזה-פריה..."
 (במדבר יג' 20-27)

בבוא לפניכם ציור של הארצים.

אנאו לפחות אף ראוי אחד שהארצים הם הסמל שלו.
מה צעתכם על בחירה בסמל כזה? (תאונת בול)

- א. הסבירו את הביטוי "כבת חלב וזבש" באיזים שלכם.
- ב. מדוע לצעתכם בחרו הארצים צווקא בחלב וזבש כצוואה?
- ג. צאינו שאתם נדרשים לתאר במספר איזים את ארץ ישראל ולהביא תוצר אחד כצוואה. מה הייתם מביאים? כיצד הייתם מתארים את מה שטוב בארץ?

בגמרא (תלמוד) מתוארים שני אירועים אגדיים שמהם החכמים מבינים ומסבירים את משמעות המושג: "ארץ זבת חלב ודבש".

1. רמי בן יחזקאל נזדמן לבני ברק. ראה עיזים שאוכלות תחת (עצי)תאנים, והיה דבש נוטף מן התאנים וחלב מטפטף מן העיזים (האוכלות) ומתערבים זה בזה. אמר: זהו שנאמר: 'ארץ זבת חלב ודבש'. כתובות קי"א ע"ב

2. אמר רבי יוחנן: זכורני, כשהיה תינוק בוצע (חותך) חרוב - נמשך (נשפך, נדבק) חוט של דבש (הנוזל בחרוב) על שתי זרועותיו. בבא בתרא צא, ע"ב

- א. מה הן שתי האפשרויות להסביר את האונח "זכש" ע"פ האזרחים?
- ב. מה האסותף לכל התיאורים באזרחים שקראתם?
- ג. אינו מילה בפסוק "ארץ זבת חלב וזכש אוראת לחכ"ל להכניס תינוק כזאות לאזרחים?
- ד. אינו מילה בפסוק הניסה את הזרחים לתאר את ארץ ישראל כאזנה?
- ה. מהי התכונה הטובה של ארץ ישראל על פי האזרחים?
- ו. טעמו בול או כרחה "ארץ זבת חלב וזכש" ע"פ אחז האזרחים

ארץ ישראל ועם ישראל

הארץ ויושביה מכונים באותו שם. השם "ישראל" מתייחס לארץ ולעם שיושב (או משתוקק לשבת) בה. על הקשר בין העם לארץ נלמד מן המדרשים: הפעם הבאנו מדרשים שבהם ציטטנו רק את הרעיון של חז"ל בלי דיווח על המקור וצורת הלימוד שלו.

אמר הקב"ה למשה: הארץ חביבה עלי וישראל חביבים עלי - אכניס את ישראל שהם חביבים עלי לארץ שחביבה עלי [במ"ר כ"ג]

- א. מה האיוחז בארץ ישראל על פי האזרחים?
- ב. מה הקשר בין ארץ ישראל לעם ישראל ע"פ אזרחי כה?

מדרש אחר מתייחס לקשר בין עם ישראל וארץ ישראל בצורה אחרת לגמרי:

בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהריים ובארם נחור, ראה אותם (את העמים באיזור) אוכלין, שותין ופוחזין (עסוקים בהנאות ובטלה), אמר: הלואי לא יהיה לי חלק בארץ הזאת (לא מעוניין לחיות חיים כאלה).

כיון שהגיע לסולמה של צור (על גבול ארץ ישראל), ראה אותם עוסקין בניכוש בשעת הנכוש, בעידור בשעת העידור (עובדים עבודה חקלאית קשה). אמר: הלואי יהא חלקי בארץ הזאת. (שמע את בקשתו של אברהם) אמר לו הקב"ה: 'לזרעך נתתי את הארץ הזאת'" (ב"ר ל)

- א. אברהם טובר בארץ _____ שבה החיים נוחים ואינם צורכים מאמץ.
 ובחר בארץ שבה נדרשת טבובה קשה בטיקו בתחום ה-
 אנוס הוא בוכר באפסרות הקשה?
- ב. סאנו באנצט את הפסוק אלו אתיחס האנרש.
 אנוס הוא אופיס בסוף האנרש לנשתכט?
- ג. אלו שתי סיבות נותן האנרש לקשר בין ארץ ישראל לטט ישראל?

אין ויש/נעמי שמר

לנו אין נהרות אדירים
 וגשם בקיץ
 לנו אין בירות אפורות
 וכל עשונ -
 אבל יש לנו תכלת כל השמיים
 אבל יש לנו שמש כל השנה

לנו אין טירות אצילים,
 חומות חתומות
 לנו אין יערות אפלים
 שלכת ענבר -
 אבל יש לנו עיינות ותהומות
 בביקעה וגם בהר, גם בהר

לנו אין מגדל נישא, ראשו בעבים,
 לנו אין אוצר נעלם בצל הגיא -
 אבל יש לנו חלק בדוד
 נחלה בבן ישי

נמשל	משל
------	-----

- א. אהט היתרונות של הארץ ט"פ השיר? האט השיר צואה או שונה מן האנרש?
- ב. קראו טוב את צבריו של אברהם באנרש. כתבו אותם כאו בית בשיר:
 לנו אין... אכל יש לנו...

מאות שנים אחרי תקופת חז"ל מגיע דוד בן-גוריון לארץ ישראל השוממה ומתאר את חוויותיו ביומן (1906):

"אני עובד כשמונה שמעות ביום... רוב העבודות אינן קלות, כמו העבודה במעדר (לחפור בורות, לחרוש אדמת בור)... ודרושה סבלנות והתמכרות מרובה איש שלא עבד מעודו - וכזה הוא הרוב של הפועלים - לעמוד ביום קיץ לוהט ולעדור במעדר... הזיעה זורמת, היד מתמלאת יבלות וחבורות, וכל האיברים כאילו מתפרקים... יכולים להישאר בארץ רק שני טיפוסים של פועלים. או בעלי רצון כביר, או בעלי יכולת, כלומר צעירים חזקים, שהורגלו לעבודה קשה".

"יותר משעבדתי - קדחתי ורעבתי. ושלושתם - העבודה, הקדחת והרעב - היו חדשים לי ומלאי עניין, כי הרי לכך באתי לארץ-ישראל. הקדחת היתה מבקרת אותי בדייקנות פעם בשבועיים... גם הרעב היה אורח תכוף. הוא היה מתארח אצלי ששבועות אחדים, לפעמים גם חודשים רצופים"

- א. איך קשים מתאר בן אוריון? מה הוא מסיק מן ההתאוננות עם הקשים?**
ב. באה צואים הקשים עלו להיאורים על ארץ ישראל בטיני אברהם.
ג. באיניו שזוב בן אוריון ואברהם אבינו נפאסים ואסוחחים על הבחירה בארץ ישראל, מה יאמר אברהם לכן אוריון על סכונתו הקשה? על איכו תכונה טובה על הארץ יסכיאו השניים?

לפניכם מדרש שקובע שהקשר בין עם ישראל לארץ ישראל הוא קבוע מראש, דורש מאמץ וגם מחייב התנהגות מסויימת:

"זכור תזכור ותשוּח עלי נפשי" [איכה ג כ].
תני ר' חייא משל למלך שהלך (מקום בשם) חמת גדר ונטל בניו עימו, פעם אחת הקניטוהו (הרגיזו אותו) ונשבע שאין נוטלן עמו (למסע הבא), למחר (לאחר זמן) יצא המלך לבדו ולא היו בניו עמו, והיה נזכר עליהם ובוכה ואומר הלואי הוּו בני עמי, אעפ"י שמקניטין אותי, ... זהו שנאמר: מי יתנני במדבר אורחים (ירמיה ט א), אמר הקב"ה הלואי הוּו בני עמי כמה שהיו במדבר אעפ"י שמלינין עלי, ... אמר הקב"ה הלואי היו בני עמי בארץ ישראל אף על פי שמטמאין אותה". (איכה רבה ג) ספר האגדה עמ' רפ"ב סעיף יא

"זכור תזכור ותשוּח עלי נפשי" [איכה ג כ]. תני ר' חייא משל למלך שהלך לחמת גדר ונטל בניו עמו, פעם אחת הקניטוהו ונשבע שאין נוטלן עמו, למחר יצא המלך לבדו ולא היו בניו עמו, והיה נזכר עליהם ובוכה ואומר הלואי הוּו בני עמי, אעפ"י שמקניטין אותי, ... זהו שנאמר: מי יתנני במדבר מלון אורחים (ירמיה ט א).

אמר הקב"ה הלואי הוּו בני עמי כמו שהיו במדבר אעפ"י שמלינין עלי, ... אמר הקב"ה הלואי היו בני עמי בארץ ישראל אף על פי שמטמאין אותה".

כתבו באיזים שלכם את פרטי המשל ואת פרטי המשל בהתאמה:

מדשל	נמשל
מלך	
הליכה	
חמת גדר	
בנים	
הקנטות	
המסקנה	"הלוואי היו בני עמי אע"פ שמטמאים"

א. המשל מנביס על ארץ ישראל כבית לבני ישראל. מנאו שתי הוכחות לכך (מן המשל ו/או הנמשל)

ב. מה ההבדל בין התנהגות במקום שהוא הבית שלנו לבין התנהגות בדרך או במקום כר? אתי טוב לנהוג בארץ שלנו כבית? מה יכול להיות הענ השלישי של אישה ככו?

ג. טיינו בפסוקים הבאים והסבירו-מהי התנהגות נכונה בארץ ישראל?

- צדק צדק, תרדף - למען תחיה וירשת את הארץ, אשר יהיה אלהיך נתן לך. {ס} דברים ט"ז
- אם עשו תעשו משפט, בין איש ובין רעהו. גר יתום ואלמנה, לא תעשקו, ודם נקי, אל תשפכו במקום הזה; ואחרי אלהים אחרים לא תלכו, לרע לכם. ושכנתי אתכם, במקום הזה - בארץ, אשר נתתי לאבותיכם: ירמיהו ז

עד עתה עסקנו במדרשים שמסבירים את הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל. בקבוצת המדרשים שלפניכם מוצאים החכמים דמיון בין ארץ ישראל שמתאפיינת בשבעת המינים, לבין עם ישראל שנועד לחיות בה:

טיבו של עם ישראל

"גפן ממצרים תסיע" (תהלים פ, ט):

מה הגפן הזו אין נוטעין אותה (ב) ערבוביא אלא שורות שורות, כך ישראל הם דגלים דגלים כמו שכתוב (במדבר ב, ב) "איש על דגלו באותות לבית אבותם" ויקרא רבה לו, ספר האגדה רס"ז/מה

מה הגפן הזו יש בה ענבים יש בה צמוקים

כך ישראל יש בהם בעלי מקרא בעלי משנה בעלי תלמוד בעלי אגדה

מה גפן זו יש בה יין (טעים) ויש בה חומץ זה טעון ברכה וזה טעון ברכה

כך ישראל חייבין לברך על הטובה ועל הרעה

[שם]

אמר ריש לקיש:

אומה זו כגפן נמשלה.

זמורות - ענפים ישנים שמהם יצאו הפירות של שנה שעברה.
קנוקות - ענפים שהתנוונו ולא התפתחו ובעזרתם הגפן מטפסת.

זמורות שבה אלו בעלי בתים,
אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים,
עלין שבה אלו עמי הארץ,
קנוקות שבה אלו ריקנים בישראל.
(חולין צ"ב, ע"ב), ספר האגדה רס"ז מו

עיינו פסוק מאפיינים של עם ישראל ע"פ אנשי הספן.

"זית רענן...קרא ה' שמך" ירמיהו א ט"ז

אמר ר' יהושע בן לוי: למה נמשלו ישראל לזית?

לומר לך: מה זית זה אין עליו נושרים לא בימות החמה ולא בימות הגשמים

אף ישראל אין להם בטלה (אבדון, כיליון) עולמית, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא

מנחות נ"ג רס"ז/נג

איכו תכונה של הכית צואה לסם ישראל מאזרס אסנה כה?

"צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה" תהילים ל"ב י"ג

מה תמרה זו, אין בה פסולת, אלא תמרים לאכילה, לולבין להילול, חריות לסיכון, סיבים לחבלים, סנסנים לכברה, שפעת קורות, לקרות בהן את הבית. [כל אחד מחלקי העץ כולל העלים, והגזע משמש לדבר בעל תועלת]

כך הם ישראל, אין בהם פסולת, אלא מהם בעלי מקרא, מהם בעלי משנה, מהם בעלי אגדה, מהם בעלי מצות, מהם בעלי צדקות....

בראשית רבה מא, ספר האגדה רסה סעיף ל"ט

א. לאיכה מאזרסי הספן צואה אזרס כה? אה ההבצל ביניהם (חוץ מן האס)?

ב. לאיכה מן הפירות של שבסת האינים אתם הכי צואים?

ג. נסו להסביר כאת בעורת אסל או אזרס.

ולא רק לשבעת המינים אלא לפירות הארץ בכלל....

"אל גינת אגוז ירדתי" שיר השירים ו 11

מה אגוז זה, את נוטל אחד מהכרי וכולן מדדרין ומתגלגלים זה אחר זה.

כך הן ישראל לקה אחד מהן כולן מרגישין (שיר השירים רבה ו) ספר האגדה עמ רס"ו מא

א. האזרס הכה אנכיס של קשר איוחז בתוך עם ישראל. הסבירו.

ב. נסו להסלים את האזרסיס הכאים:

אה שושנה כו ...

אה אתרוס כה ...